

VÁRKONYI HILDEBRAND DEZSŐ FŐ GONDOLATAI A CSELEKVÉS ISKOLÁJA CÍMŰ FOLYÓIRAT TÜKRÉBEN

Szabó Dóra Éva

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Bevezetés

Tanulmányomban egy primer forrás *A cselekvés iskolája* című folyóirat feldolgozásával foglalkozom, különös tekintettel *Várkonyi Hildebrand Dezső* tanulmányaira. Célom *A cselekvés iskolája* című folyóirat kialakulásának, felépítésének, illetve az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Polgári Iskolájának bemutatása a vizsgált időszakban, azaz a folyóirat megjelenésének kezdetétől, 1933-tól *Kratofil Dezső* igazgatóságának idejéig, 1947-ig. Vizsgálatom tárgyát képezi továbbá Várkonyi Hildebrand Dezső életútja is.

Tanulmányomban továbbá az alábbi kérdésekre is választ keresek: A harmincas években mennyire volt ismert és elismert *A cselekvés iskolája*? Várkonyi milyen témákban, és hogyan fejt ki véleményét ebben a szakmai folyóiratban?

Kutatásom kezdetén meglepődve tapasztaltam, hogy a korabeli folyóiratok nagy számban érhetőek el már digitális formában is, mégis elenyésző azoknak a száma, akik arra vállalkoztak, hogy ezeket a folyóiratokat feldolgozzák. *A cselekvés iskolája* című folyóirat is egy ilyen „felfedezetlen” terület, hiszen *Veszprémi Lászlón* (1988) kívül senki nem foglalkozott a folyóirat feldolgozásával, ami még érdekesebbé, ugyanakkor nehezebbé is tette a kutatást.

Történeti áttekintés

Klebelsberg Kuno 1922-ben lett a *Bethlen-kormány* vallás- és közoktatásügyi minisztere, és ezt a tisztséget 1931-ig töltötte be. Az ő nevéhez fűződik a polgári iskola megszilárdítása, a tanárképzés egységesítése, a képzés színvonalának növelése. Fontos intézkedései közé tartozott az is, hogy a polgári iskolai tanárképzést vidékre helyezte, hiszen a polgári iskolák legnagyobb része vidéken található. Klebelsbergnek köszönhetően megszorozódott a tanügyi iskolák száma is, ami a népművelést szolgálta (*A szociáldemokraták*, 1932. 4. o.). Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 1928-ban kezdte meg működését Szegeden, és Klebelsberg új gyakorló iskola építését kezdeményezte, így biztosítva gyakorlati helyet a főiskolán tanuló hallgatók számára (*Pitrik*, 1999. 406. o.).

A gyakorló iskolát a Boldogasszony sugárút 8. szám alatt kezdték el építeni *Wälder Gyula* tervei alapján 1928-ban. A diákok a tanulást 1929 szeptemberében kezdhették meg négy fiú és négy lány osztályban. Az iskola a nyolc osztályterem mellett 34 oktatás és nevelés céljára kialakított helyiséget is tartalmazott, például az épületben helyet kapott egy női tanári szoba, rajzterem és szertár, földrajzi előadó, mértani szertár, fizikai előadóterem és szertár, női kézimunkaterem és háztartási konyha. Ezen kívül még pénztárszoba, fotó helyiség, irattár, cserkészotthon, valamint kitűnően felszerelt orvosi rendelő is rendelkezésre állt. A tanároknak és a tanárjelölteknek külön szobákat alakítottak ki. Klebelsberg az iskola igazgatójának *Szenes Adolfot* nevezte ki, aki korábban a budapesti Paedagogium gyakorló iskolájának az igazgatója volt (*Pitrik*, 1999. 406. o.).

Szenes Adolf 1929-től 1932-ig volt a gyakorló iskola igazgatója. Az iskola három fontos funkciót betöltését tűzte ki célul: a polgári iskolai tanulók példás és tervszerű oktatását-nevelését, a tanárjelöltek gyakorlati képzésének irányítását és vezetését, valamint a magyar polgári iskolai gyakorlat mintájának demonstrálását és a módszertani szakirodalom bővítését. Szenes Adolf először is a tantestület tagjainak megfelelő kiválasztását tartotta szükségsszerűnek. Ő honosította meg a módszeres értekezletet. Szerette volna előremozdítani a polgári iskolai tanárok továbbképzését, így létrehozta a gyakorló iskola könyvtárát, illetve megszervezte a Pedagógiai Múzeumot. Az 1931-32. tanévben biológiai folyosót hoztak létre, amely akváriumot, terráriumot és virágkultúrát tartalmazott. Ez az intézkedés a modern természetrajzi oktatást és az esztétikai

nevelést szolgálta. 1933-ban mezőgazdasági telepet is kialakítottak (*Pirtik*, 1999. 408–409. o.).

Kratofil Dezső, az iskola következő igazgatója (1933–1947) folytatta a megkezdett metodikai újítások sorát. Mind a pedagógusok, mind a diákok részére szaktárgyi sétákat, kirándulásokat, természeti megfigyeléseket szervezett. A lányoknak kötelező volt főzési gyakorlaton részt venni. A tanulók iskolán kívüli tevékenységei közé tartozott az önképzőkör, a cserkészcsapat, a vöröskeresztes csoport, a sportkör vagy az énekkar látogatása, illetve a gazdag könyvtárat is rendszeresen használhatták (*Pitrik*, 1999. 409. o.).

A cselekvés iskolája

A cselekvés iskolája című didaktikai, pedagógiai, módszertani folyóirat 1933 és 1944 között jelent meg. Szerkesztője dr. Kratofil Dezső, a gyakorló iskola igazgatója, kiadója a gyakorló polgári iskola tanári testülete volt. A szerkesztőség a Boldogasszony sugárút 8. szám alatt, tehát a Gyakorló Iskola épületében kapott helyet. A folyóiratba a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem tanárai, illetve a modern pedagógiai gondolkodás képviselői írtak, például dr. Várkonyi Hildebrand Dezső, *Baróti Dezső* vagy *dr. Domokos Lászlóné*. A folyóirat 12 évfolyamban, évente öt kettős számban jelent meg. Szinte minden polgári iskolában, középiskolában előfizettek a folyóiratra. A címlap szerint az előfizetési díj egy év időtartamra 12 pengő volt (*Pitrik*, 1999. 409. o.; *Veszprémi*, 1988. 195. o.).

Veszprémi László (1988) így fogalmazza meg *A cselekvés iskolája* létrejöttének okát: „A két világháború közötti neveléstudomány jelentős, sok tekintetben hézagpótló kezdeményezése volt ez a folyóirat, és maga köré gyűjtötte mindazokat, akik a hagyományos oktató iskolával szemben a tanulók aktivitását, tevékeny, cselekvő erőinek felszabadítását, az élet követelményeinek figyelembevételét, a gyakorlatiasság elvét tűzték zászlójukra” (*Veszprémi*, 1988. 195. o.).!

A folyóirat szerkezete az évek során változott. Az első és a második évfolyam különbözik a többitől. Ez a két évfolyam egy kötetben jelent meg és két részből áll. Az első rész tanulmányokat tartalmaz, míg a második rész az egyes tantárgyak módszertanára vonatkozó értekezéseket, gyakorlati tanítási javaslatokat közöl. A tanulmányok témájukat tekintve igen sokrétűek. Megtalálhatóak

a magyar, illetve a német nyelvre, történelemre, közgazdaságtanra, földrajzra, természetrajzra, vegytanra, mennyiségtanra, énekre, testgyakorlásra és szlőjdre¹, mint szakterületre, illetve tantárgyra vonatkozó értekezések és gyakorlati útmutatások.

A további kilenc évfolyam (3–12) hat részre tagolódik. Az első rész szintén tanulmányok tartalmaz, míg a második rész címe Gyakorlati pedagógia, amelyben óravázlat-mintákat közölnek. A harmadik rész szakirodalmat tartalmaz, részben hazai, részben külföldi tanulmányok absztraktjait. Ezt követi a negyedik részben a lapszemle, amely más lapokban – Magyar Pszichológiai Szemle, Magyar Pedagógia, A Gyermekek és az Ifjúság, Pädagogischer Führer, Pädagogische Werte, Psychologie et la Vie – megjelent tanulmányokat mutat be. Ezután folyóiratok nyomán készített Külföldi tanítási mozgalmak összefoglalói találhatók. Az egyes számokat az aktuális hírek zárják.

Várkonyi Hildebrand Dezső élete

A cselekvés iskolája című folyóirat legtermékenyebb írója egyértelműen Várkonyi Hildebrand Dezső. A folyóirat fennállása alatt 37 tanulmányt írt a lapba. *Csomortáni D. Zoltán* tanulmányában (2009) Várkonyit a XX. század egyik legnagyobb magyar pszichológusának nevezte.

Várkonyi Dezső 1888. augusztus 3-án született az Esztergom vármegyei Kéménden, egy hétgyermekes értelmiségi, kataszteri mérnöki család gyermekeként. Eredeti neve *Czernil Dezső* volt, amit később magyarosítottak, így kapta meg a Várkonyi nevet. Édesapja, *Várkonyi Nándor* földmérő mérnök volt, ebből adódóan nagyon sokat költöztek, éltek többek között Esztergomban, Nyitrán, Pécsen és Budapesten is. A folyamatos költözések következménye, hogy Várkonyi az iskolát nem tudta egy helyen elvégezni. Alapfokú és középfokú tanulmányait katolikus iskolában végezte, majd az esztergomi bencés gimnáziumban érettségizett le jeles eredménnyel. Édesanyja, *Éberhardt Mária* kérésére szerzetesnői pályára lépett és beiratkozott a Pannonhalmi Főapátság Hittudományi és Tanárképző Főiskolájára, ekkor kapta meg a Hildebrand szerzetesi nevet. 1911-ben áldozó pap lett, és még ebben az évben befejezte

¹ szlőjd: kézügyességi foglalkozás az iskolában

a tanulmányait Pannonhalmán. 1911-12-ben Győrben középiskolai tanárként dolgozott és közben pedig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett doktori oklevelet bölcseletből, pedagógiából és esztétikából. 1912–23 között Pannonhalmán főiskolai tanár lett, majd 1923-ban egyetemi magántanárrá habilitálták a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen. 1924-től a pécsi Erzsébet Egyetemi Könyvtár őreként és igazgatójaként tevékenykedett. 1927-ben címzetes nyilvános tanári kinevezésben részesült. 1928–29-ben állami ösztöndíjjal tanulhatott a Sorbonne Egyetemen filozófiát és pszichológiát. 1929. december 27-én rendhagyó körülmények között került a szegedi egyetemre nyilvános rendes tanárként, ugyanis az első „világnézeti” (párhuzamos) pedagógia-pszichológia tanszék élére nevezte ki Klebelsberg Kuno (*Pukánszky*, 1999. 219. o.; *Fizel*, 2013. 178. o., *Csomortáni*, 2009. 49–54. o.).

Várkonyi a szegedi éveiben, azaz 1929 és 1940 között, sokoldalú tudományos munkát végzett. Ebben az időben publikálta 37 tanulmányát A cselekvés iskolája folyóiratban is. Ez tekinthető életé legtermékenyebb időszakának, ekkor válik egyetemi oktatóvá. Számos pszichológiai munkája mellett támogatta az új nevelési mozgalmakat, illetve fenntartója volt a *Dolch Erzsébet* által vezetett újszegedi Kerti Iskolának, amelynek pedagógiai elvei is az ő nevéhez fűződnek (*Csomortáni*, 2009. 54–61. o.; *Rókusfalvy*, 1988. 151–162. o.; *Fizel*, 2013. 177–181. o.).

Várkonyi több tudományos társaság tagja volt, például a Szent István Akadémia tagja, a Magyar Pedagógiai Társaság alelnöke, az Országos Tanítóképző Intézeti Tanárvizsgáló Bizottság pedagógiai és filozófiai szakának vezetője, a Magyar Pszichológia Társaság társelnöke. Professzori tevékenységének sikerét jellemzi a személye köré tömörülő egyetemi hallgatók köre is. Közülük többen tagjai voltak a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának is (*Miklós*, 2011. 132. o.). Az 1940-es II. bécsi döntés következtében az egyetem Szegedről Kolozsvárra költözött vissza, és számtalan oktató mellett Várkonyi is távozott Szegedről. A háború után, az 1940-es években tanított a budapesti József Nádor Műszaki Egyetem Közgazdasági Karán, illetve a Pázmány Péter Tudományegyetemen. A kandidátusi fokozatot 1952-ben szerezte meg. 1947-ben elhagyta a szerzetesi rendet, megházasodott. Feleségét, *Kisfaludy Erős Piroskát* korábban Szegeden ismerte meg. Koholt vádak miatt az 1950-es években már nem tarthatott egyetemi órákat és 1954-ben felmondott. 1971. május 20-án a Ligeti Szanatóriumban halt meg. Hamvait a sárospataki Rákóczi temetőben helyezték végső nyugalomba. (*Csomortáni*, 2009. 57–61. o.; *Rókusfalvy*, 1988. 151–162. o.; *Fizel*, 2013. 177–181. o.)

Kéménden 2008-ban avatták fel a Várkonyi emléktáblát, illetve ekkor adták ki a Várkonyi Hildebrand Dezső emlékérmét, amit azok kaphatnak meg, akik a neveléslélektan területén színvonalas kutatásokat végeznek (*Mészáros, Németh és Pukánszky*, 2003. 336–337. o.).

Várkonyi Hildebrand Dezső és A cselekvés iskolája folyóirat

Várkonyi tanulmányait két nagy csoportba lehet sorolni. Az első csoportot két különálló tanulmány alkotja, A cselekvő iskola lélektani alapja (*Várkonyi*, 1934–35a) valamint Védekező magatartások gyermekkorban (*Várkonyi*, 1939–40) címmel. A második csoport 35 összefüggő tanulmányt tartalmaz, melyek a Nevelés és gyakorlati lélektan cím alatt találhatók. Jelen kutatásom során kilenc tanulmány áttekintésére került sor. A vizsgált tanulmányok a folyóirat 3. és 4. évfolyamában jelentek meg. Szembetűnő, hogy Várkonyi tanulmányai a folyóiratban elsőként foglalnak helyet.

Várkonyi Hildebrand Dezső vizsgált tanulmányaiban nagyon fontos szerepet kap a lélektan. Ennek oka az lehet, amit *Veczkó József* így fogalmazott meg Várkonyi (Hildebrand) Dezső neveléslélektani műveiben című tanulmányában: „... egész életén keresztül foglalkoztatta a pszichológiai ismeretek népszerűsítése” (*Veczkó*, 1988. 173. o.). Várkonyi több műve foglalkozik a lélektannal, például a Bevezetés a lélektanba vagy A gyermekkor lélektana című kötetsorozata.

Várkonyi tehát nem csak tanulmányozta a fejlődés- és a gyermeklélektant, hanem – mint láttuk – több művében foglalkozott is a témával. *Duró Lajos* tanulmányában (1988. 167. o.) így fogalmaz *Várkonyi* lélektani munkásságáról: „Várkonyi e (Gyermekkor lélektana I., II.) munkáját vezérfonalnak szánta a gyermeklélektan tanulmányozói és előadási anyagnak a gyermeklélektan tanárai számára. Ezért különösen körültekintő alapossággal és rendszerességgel foglalja szintézisbe mindazt, amit eddig e tudományág legjelentősebb hazai és külföldi művelői feltártak. A gyermeklélektan központi fogalmaként a fejlődést jelöli meg. A gyermeket, mint fejlődő lényt kell felfognunk, s ezért a gyermeklélektan: fejlődéslélektan. Felfogása szerint a fejlődés aktív folyamat...”

Várkonyi a nevelést a gyermeklélektan, neveléslélektan nélkül egy hídhoz hasonlítja, aminek csak 1 pillére van és a túlsó vége a levegőben lóg (*Duró*, 1988. 167. o.; *Várkonyi*, 1935–36a. 6–14. o.).

Várkonyi szerint a nevelésnek a gyermek igazi lelki valójának felderítéséről is szólnia kell. Minden gyermek egy fejlődő lény és fejlődésük egyéni. Tanulmányában csak a koraérett és elmaradott gyermekkel foglalkozik. A koraérett gyermek fejlődése egy vagy több lelki működésben előrehaladott. Ennek oka lehet idegbántalom vagy belső öröklött ok. Viszont a koraérett gyermeket nem szabad minden esetben összetéveszteni a magas értelmi fejlettséggel. Az úgynevezett „csodagyerekek” ritkák, viszont koraérettséjük egész életükön végigkíséri őket. Ők csak egy-egy területeken mutatnak átlagon felüli eredményt, a többi területen normális a teljesítményük. Az elmaradott gyerekek két csoportba sorolhatók, az egyik csoportba a lelki infantilis gyerekek, a másik csoportba pedig a szellemi tekintetben elmaradott gyerekek kerülnek. A lelki infantilizmus alatt a megmaradó gyermeki lelkületet értjük. Ismertető jegyei a naivitás, a gyengeség, a nagyfokú befolyásolhatóság, az erős indulatok, a fáradékonyosság vagy a játékos cselekvésmód. Kialakulásának okai lehetnek a vérmirigyrendszer betegségei, fertőző bajok, lelki sebesülések, megrázkódtatások, traumák. A másik csoportba tehát azok a gyerekek sorolhatók, akik szellemi tekintetben maradtak el társaiktól. Azok a gyermekek tartoznak ide, akiknek az intelligenciájuk legalább három évvel el van maradva a társaikhoz képest. Oka általában az értelmi képességek fejletlensége. A pedagógusok legtöbbször meg vannak elégedve a viselkedésükkel, nem tanúsítanak nagy különbséget a normális intelligenciájú társaikhoz képest. Jellemző rájuk, hogy udvariasak, előzékenyek. Érzékenyek a büntetésekre és jutalmakra. A nehézségek előtt gyakran kitérnek (*Várkonyi*, 1935–36a. 6–14. o.).

Várkonyi többször említi műveiben a környezet, az öröklött adottságok és a személyiség, személyiséglapok fontosságát. Gondot fordít arra, hogy bemutassa a cselekvő vagy aktív iskolát és annak lélektani vezető elveit. Foglalkozik írásaiban a nevelés céljával, a nevelő hatással.

Veczkó József is megfogalmazta tanulmányában (1988), hogy „Neveléslélektanának alap gondolata, hogy a külső hatások megszervezésével megteremthetjük a gyermek lelki fejlődésének feltételeit, de a saját belső önfejlesztését mindenkinél magában kell elvégeznie.” Tehát Veczkó is felfigyelt arra, hogy Várkonyinál kiemelkedő szerepet töltenek be a külső hatások és az önnevelés. Várkonyi A cselekvés iskolája folyóiratban Az alkat, a fejlődés, és a pszichés

nemi különbözőségek kérdése című tanulmányában kifejti a környezet hatását azzal kapcsolatban, hogy vannak olyan dolgok, amelyek átöröklődnek a szülőktől, ezáltal a gyermek egyes hajlamai hasonlítanak a szülőkére. Viszont felteszi a kérdést, hogy az egyes hajlamokban mennyire játszik közre a környezet hatása és mennyire az átöröklés. „Züllött szülők gyermekei is elzülленnek, – lopni a legszegényebbek gyermekei szoktak: ebben a tételben nem jut világos kifejezésre, melyik a döntő tényező: az átöröklés-e vagy egyszerűen csak a környezethatás?” (Várkonyi, 1934–35d. 421. o.). Ugyanebben a tanulmányában példaként említi a méheket, mivel a környezeti hatásoktól függően fog a petéből új királynő születni. A dolgozók által talált tápanyag mennyisége, minősége, a hőmérséklet és a cella nagysága befolyásolja, hogy a petéből dolgozó, hím vagy éppen királynő fog kikelni (Veczkó, 1988. 171–178. o.; Várkonyi, 1934–35d. 416–424. o.).

Veczkó tanulmányában a környezeti hatások mellett megjelenik az önfejlesztés vagy az önnevelés. Várkonyi a nevelést lelki ráhatásként fogalmazza meg. Mivel a gyermekre, mint befogadó, passzív lényre tekint, így a tanítás fontos feltételének tartja, hogy a gyermek együttműködjön a nevelővel. Kijelenti, hogy a nevelés „kétsarkú” folyamat, és ez azt jelenti, hogy nem csak a gyermek tanul a nevelőtől, tanítótól, hanem ez fordítva is megfigyelhető. Tulajdonképpen a nevelő és a gyermek kölcsönhatásban van egymással. Viszont, hogy ez a kölcsönhatás ténylegesen működjön, fontos a nevelő személyisége. Várkonyi szerint a nevelőnek integrált típusú embernek kell lennie. Az elnevezés *Jaensch*től származik. Az intuitív emberismerőknek a nevelés során könnyebb feladata van. Ez egy velünk született képesség, ami fejleszthető, tökéletesíthető és minden esetben öntudatossá kell válnia. Viszont, ha a nevelő nem rendelkezik ezzel, akkor később már nem tudja kifejleszteni. Ennek a képességnek a figyelembevételével ki lehetne szűrni azokat a nevelőket, akikből nem válhatnak jó pedagógusok, mert a pedagógus személyisége nagy hatást gyakorol a gyermek fejlődésére. Hiszen az integrált típusú ember jó emberismerő, ami a nevelés során nagyon fontos. Várkonyi azt írja, hogy a nevelés fő tevékenysége a természetes fejlődés elősegítése és a kiegyensúlyozott, értékes személyiség kibontakoztatása. A gyermeket, növendéket többféle hatás éri, de ezek közül nem tekinthetjük mindegyiket nevelői ráhatásnak. Nevelői ráhatásnak csak azok a hatások tekinthetők, amelyek segítik a kibontakozást, vagyis azok, amelyeknek pedagógiai építő, konstruktív szerepük van. A ráhatásnak csak akkor lesz eredménye, ha a gyermek rendelkezik megfelelő

befogadóképességgel. A legfontosabb nevelő hatásnak a tanítást tekinti. Várkonyi szerint a tanítás nemcsak ismeretanyag közlése, hanem értelmi képesség alaki fejlesztése, illetve értelmi úton történő készségek és magatartások tanítása. A nevelők a tanítás során igazságokat, ismereteket, képzetkapcsolatokat, véleményeket, eszményeket, erkölcsi elveket, szabályokat adnak át. Várkonyi szerint „a tökéletes nevelés törekszik arra, hogy végül is feleslegessé tegye önmagát, átadva helyét az önnevelésnek.” Az önnevelés során az elindulás kapcsán mások segítségére van szüksége az egyénnek, ezt követően viszont teljes önállósággal valósul meg (Várkonyi, 1934–35c. 325–335. o.; Várkonyi, 1935–36c. 237–249. o.; Várkonyi, 1935–36d. 329–339. o.; Várkonyi, 1935–36e. 429–444. o.).

A szerző nagy gondot fordít az öröklött adottságok kifejtésére, hiszen a gyermek személyiségének fejlődését a környezet hatása mellett az öröklött adottságok is befolyásolják. Először is leszögezi, hogy az átöröklés és az alkat fontos a nevelés elméletét és gyakorlatát tekintve, továbbá tisztázza, hogy az konstitúció (alkat) egy élettani (biológiai) eredetű fogalom, mely alatt az egyéni sajátosságok alapját értjük. Tehát „a konstitúció nem egyéb, mint öröklésen alapuló összes egyéni tulajdonok és fejlődés- (fejlesztés-) lehetőségek végső, közvetlen életes-lelki forrása, a végső közvetlen személyiség” (Várkonyi, 1934–35d. 420. o.). Az egyéni különbségek kutatásával a differenciás lélektan foglalkozik. Várkonyi szerint a nevelés során a *Kretschmer-féle* személyiségtípusok használhatók. Kretschmer úgy gondolta, hogy az alkat és a vérmérséklet között viszony áll fenn (Várkonyi, 1934–35d. 416–424. o.).

Kretschmer szerint (*1. táblázat*) a piknikus alakúak rövid végtagokkal rendelkeztek és zömökek. Keskeny váll, hordóalakú törzs, korai kopaszodás jellemző rájuk. A piknikus testalkathoz társítja Kretschmer a ciklotin lelki-alkatot. Ennél a lelkiállapotnál jólelkűség, társaságszeretet, közvetlenség, mint tulajdonság figyelhető meg. Ezzel szemben az aszténiás testalkatra hosszú, vékony végtagok, henger alakú törzs, keskeny mellkas jellemző és ők skizotím lelkiállapotúak. Legtöbbször befelé fordulnak, visszahúzódóak, érzékenyek, ebből következik, hogy sértődékenyek is. Az atlétikus testalkatúak hosszú végtagokkal, széles izmos vállal, keskeny csípővel és feszes izmokkal rendelkeznek. Rájuk a viszkozus lelkialkat jellemző, amely nyugodtsággal, flegmatikussággal, passzivitással, állhatatossággal, hűséggel jár együtt.

1. táblázat. *Kretschmer alkati tipológiája*

<i>Testalkat</i>	<i>Vérmérséklet</i>
Piknikus	Ciklotím
Aszténiás	Skizotím
Atletikus	Viszkózus

Illetve Várkonyi még *C. Rothe* testalkattípusait is megemlíti. Rothe úgy találta, hogy a „kövérek” könnyen irányíthatók, érzékenyek; az „erősek” kedélyesek, hevesek, öntudatosak; a „nyulánkok” mintagyerekek, szorgalmasak (Várkonyi, 1934–35d. 416–424. o.).

Várkonyi úgy nyilatkozott, hogy nagyon kevés az a tudás, amit az öröklés-tanról addig sikerült megtudniuk. Már szét tudták választani: „a »velünk született« tulajdonságokat a valóban örököltektől: a csírasejt sérüléseiből, az embriónak kedvezőtlen hatások alatt történt elkorcsosulásaiból, a születés lefolyásából eredt változások nem tartoznak az örökölt sajátságok közé” (Várkonyi, 1934–35d. 422. o.). Viszont arra kérdésre még keresték a választ, hogy az okosság, a durvaság hogyan is öröklődik (Várkonyi, 1934–35d. 416–424. o.).

Tanulmányom következő részében azt szeretném bemutatni, hogy hogyan vélekedik Várkonyi Hildebrand Dezső a személyiségről, és a személyiség-lapokról. Várkonyi szerint minden iskolában alkalmazni kellene a személyiség- és jellemlapokat. A jellemlapok segítségével könnyedén meg tudják határozni a növendékek személyi alkalmasságukat a továbbtanulás előtt, és ez megkönnyíti a pályaválasztást, illetve elkerülhetővé válhat a pályatévesztés is. Megállapította, hogy a lányok elsősorban az emberekkel való érintkezést tartják fontosnak a pályaválasztás során, míg a fiúk tárgyasabbak és azokat a pályákat helyezik előtérbe, melyek a tárgyi teljesítményét vonják maguk után. A személyiséglapok egyik lehetséges elkészítési módja lehet a gyermek rendszeres megfigyelése. A jellemlapok előnye, hogy kevés szempontra koncentrálnak, csak a lényeges dolgokat veszik figyelembe. Kiindulópontja ezeknek a vizsgálatoknak a külső jelek elemzése. Ide tartoznak a jellemvonások és az állandó viselkedés. Leszögezi, hogy ahhoz, hogy ezeket a vizsgálatokat

a pedagógusok megfelelően tudják elvégezni, szükségük van lélektani ismeretekre. Várkonyi a *Boda-féle* személyiségvázlatot veszi alapul, melyben négy szempontot különíthetünk el, amely alapján a gyermekek vizsgálata történik. Boda István szerint először a személyiség általános formai sajátosságait kell megnézni, ide tartozik a lelki tempó, dinamika, hangulat, pszichés rendezettség, fogékonyság, gazdagság és bonyolultság. Ezután az általános beállítódást kell megvizsgálni, itt találhatunk olyan típusokat, mint egocentrikus, altruista, kifelé vagy befelé érdeklődő, érzelem- vagy értelemvezérelt. Továbbá a fejlődési jellegzetességeket is figyelembe kell venni, ez lehet gyors, lassú, elmaradt, előrehaladott. Végül pedig az egyén képességeit, érzékeit és hajlamait kell megvizsgálni. Ezek alapján el lehet készíteni egy személyiségrajzot, mely megkönnyíti a szelekciót minden téren. A szülőknek is nagy segítséget nyújthatnak ezek a jellemlapok, naplók, mivel le tudják győzni azokat a nehézségeket, amelyekkel a gyermek fejlődése során szembekerülnek (*Várkonyi*, 1934–35b. 205–219. o.; *Várkonyi*, 1935–36b. 121–133. o.).

A gyermek személyiségének vizsgálatával a XX. század első évtizedeiben *Ranschburg Pál* foglalkozott, és ő fejlesztett ki egy, a gyakorlatban is alkalmazható személyiséglapot. Ezek a személyiséglapok két csoportba sorolhatók. Az egyik csoportba tartozó személyiséglapok nem veszik figyelembe az emberi személyiség végső összetevőit, csak a személyiség megnyilvánulásait, külső viselkedésformáit veszik alapul. Főbb jellemzőjük a rendszertelenség, az áttekinthetőség hiánya, így a vizsgálatok során különböző, egymástól eltérő értékeket kaphatunk. A másik csoportba tartozó személyiséglapokat pszichológiai szempontok szerint alakították ki. Ezek a személyiséglapok a gyermek képzetkörén, fantáziáján, intelligenciáján, képességein, jellem tulajdonságain alapszanak. Jellemzőik, hogy hasznosak és célszerűségük kétségbevonhatatlan. A segítségükkel ellenőrizni tudják a pedagógusok, nevelők emberismeretét, ami fontos a nevelés során. Elősegítik az iskolai növendék megismerését, mivel a személyiséglélektan segítségével kaphat a pedagógus legteljesebb képet a gyermekről. (*Várkonyi*, 1934–35c. 325–336. o.; *Várkonyi*, 1934–35d. 416–424. o.).

Összegzés

Tanulmányomban A cselekvés iskolája című folyóiratot és Várkonyi Hildebrand Dezső munkásságát vizsgáltam. Kutatásom alapján úgy vélem, hogy a folyóirat feldolgozása még gyermekcipőben jár, annak ellenére, hogy korának nagyon fontos szakmai folyóirata volt. A legtöbb iskola előfizetett rá, amiből az következik, hogy hasznos tudást tartalmazott a pedagógusok számára. Úgy látták, szükség van egy olyan folyóiratra, amely tudásukban a modern pedagógiai és módszertani tudásukban lévő hézagokat kitölti.

Fontos volt számomra, hogy a harmincas évek egy jeles alakjának munkáját, nézeteit alaposabban megvizsgáljam. A választás Várkonyi Hildebrand Dezsőre esett, akinek haladó gondolkodása és gyermekközpontúsága megalapozta hírnevét. Várkonyi tanulmányaiban többször megjelenik a gyermeklélektan, a fejlődéslélektan fontossága, az általa elképzelt ideális nevelés, az önnevelés. Kiemelkedő helyet foglal el a környezet és öröklött adottságok vizsgálata.

Részletesen kifejti, hogy a pedagógusnak milyen személyiségjegyekkel kell rendelkezniük. Nagyon fontos, hogy az ideális pedagógus jó emberismerő legyen, és integrált személyiséggel rendelkezzen.

A kutatás nem zárult le. A későbbiekben Várkonyi összes tanulmányát szeretném megvizsgálni, és segítségükkel átfogó képet kialakítani Várkonyi Hildebrand Dezső munkásságáról.

Irodalom

Apróné Laczó Katalin és Pitrik József (1998, szerk.): *Szegedi Tanárképző Főiskola: 1873–1998: Történet, Almanach*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

A szociáldemokraták Klebelsbergéről. *Délmagyarország*, **4.** (1932) 10. sz. 15.

Csomortáni. D. Zoltán (2009): Egy reneszánsz egyéniség a XX. századi magyar pszichológiában. Várkonyi Hildebrand Dezső élete és munkássága. In: Dr. Szokolay Ágnes (szerk.): *A lélektan 80 éves története a szegedi egyetemen 1929–2003*. JATE Press, Szeged.

- Duró Lajos (1988): Várkonyi (Hildebrand) Dezső fejlődés-lélektani munkássága. In: Zakar András (szerk.): *Várkonyi Hildebrand Dezső Emlékkötet*. JATE Kiadó, Szeged. 163–170.
- Fizel Natasa (2013): A párhuzamos tanszékek megalakulásának körülményei a Ferenc József Tudományegyetemen. In: Andl Helga és Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): *Iskola a társadalmi térben és időben 2011–2012. I. kötet*. PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 173–184.
- Dr. Kende Katalin (2011): *Várkonyi Hildebrand Dezső*. <http://www.kendekata.hu/cikkek/muveszkoznelben/varkonyi-hildebrand-dezso.html> (Megtekintés: 2015. 09. 02.)
- Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla (2003): *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Miklós Péter (2011): *A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben*. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, Szeged–Szabadka.
- Pitrik József (1999, szerk.): *Szegedi Tanárképző Főiskola: 1873–1998. Tanszék-történet*. Hungária Kiadó, Szeged.
- Pszichológia elméleti alapok: Kretschmer alkati tipológiája*. http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/kretschmer_alkati_tipolgija.html (Megtekintés: 2015. 10. 23.)
- Pukánszky Béla (1999): Pedagógia és Pszichológia. In: Ráczy Béla (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene, 1921–1998*. Officina, Szeged. 215–223.
- Rókusfalvy Pál (1988): Várkonyi (Hildebrand) Dezső életműve. In: Zakar András (szerk.): *Várkonyi Hildebrand Dezső Emlékkötet*. JATE Kiadó, Szeged. 151–162.
- Újvári Edit (é. n.): *A Szeged Klebelsberg-Telepi Polgári Kör Egyesület Honlapja: Gróf Klebelsberg Kunó élete és munkássága*. <http://www.klebelsberg-egyesulet.hu/grof-klebelsberg-kuno.html/> (Megtekintés: 2015. 07. 02.)
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1934–35a): A cselekvő iskola lélektani alapjai. *A cselekvés iskolája*, **3.** 3–4. sz. 101–110.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1935–36c): Nevelés és gyakorlati lélektan: A nevelőhatás lélektana. A tanítás. *A cselekvés iskolája*, **4.** 5–6. sz. 237–249.

- Várkonyi Hildebrand Dezső (1935–36e): Nevelés és gyakorlati lélektan: A nevelőhatás lélektana. Feladat. Parancs és tilalom. *A cselekvés iskolája*, **4.** 9–10. sz. 429–444.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1935–36b): Nevelés és gyakorlati lélektan: A pszichés nemi különbségek és az együttes nevelés kérdése. *A cselekvés iskolája*, **4.** 3–4. sz. 121–133.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1934–35d): Nevelés és gyakorlati lélektan: Az alkat, a fejlődés, és a pszichés nemi különbségek kérdése. *A cselekvés iskolája*, **3.** 9–10. sz. 416–424.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1934–35b): Nevelés és gyakorlati lélektan: Bevezetés. *A cselekvés iskolája*, **3.** 5–6. sz. 205–219.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1934–35c): Nevelés és gyakorlati lélektan: A gyermeki személyiség megismerése. *A cselekvés iskolája*, **3.** 7–8. sz. 325–336.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1935–36a): Nevelés és gyakorlati lélektan: Fejlődési jellegzetességek. *A cselekvés iskolája*, **4.** 1–2. sz. 6–14.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1935–36d): Nevelés és gyakorlati lélektan: Nevelőhatás. Példaadás és utánzás. *A cselekvés iskolája*, **4.** 7–8. sz. 329–339.
- Várkonyi Hildebrand Dezső (1939–40): Védekező magatartások a gyermekkorban. *A cselekvés iskolája*, **8.** 5–7. sz. 87–101.
- Veczkó József (1988): A gyermek és a környezet Várkonyi (Hildebrand) Dezső neveléslélektani műveiben. In: Zakar András (szerk.): *Várkonyi Hildebrand Dezső Emlékkötet*. JATE Kiadó, Szeged. 171–178.
- Veszprémi László (1988): Várkonyi és a „Cselekvés iskolája”. In: Zakar András (szerk.): *Várkonyi Hildebrand Dezső Emlékkötet*. JATE Kiadó, Szeged. 195–201.